

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา

การศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะการศึกษาเปรียบเสมือนแสงสว่างที่จะส่องนำชีวิตของมนุษย์ไปสู่ความสำเร็จทั้งในโลกนี้และโลกหน้า เป็นบ่อเกิดแห่งความเจริญทั้งหลาย เป็นหลักประกันแห่งความผาสุก เป็นกุญแจแห่งอารยะธรรม และเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการพัฒนาทั้งหลายไม่ว่าในด้านวัตถุและจิตวิญญาณ ดังนั้นจึงไม่มีประชาชาติใดในโลกอันกว้างใหญ่นี้ที่ปฏิเสธความสำคัญของการศึกษา เพราะทุกคนต่างตระหนักดีว่าพวกเขามีโอกาสจะดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างสงบสุขหากปราศจากการศึกษา(อิบราฮีม ฌรงค์รักษาเขต ,2546:1) ✽

อิสลามได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง อิสลามไม่เพียงแต่จะสอนให้มนุษย์มีความรักต่อความรู้ แต่อิสลามยังได้เรียกร้องให้มนุษย์ทุกคนกลับมาศึกษาหาความรู้ ไม่ว่าจะอยู่ที่ใด จะอยู่ยามที่คับขันหรืออยู่ในภาวะศึกสงครามก็ตาม เพราะความรู้นั้นเป็นพื้นฐานของการพัฒนามนุษย์เป็นกุญแจของความเจริญทางวัฒนธรรมและอารยธรรม ความรู้มีความสำคัญในทุกขั้นตอนของการมีอยู่ของมนุษย์ ความรู้เท่านั้นที่จะทำให้มนุษย์รู้จักตัวเอง รู้จักจักรวาล และรู้จักพระผู้อภิบาลผู้ทรงสร้าง อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงตรัสว่า :

﴿ قَرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝ اقْرَأْ ۝

وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۝ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ۝

(سورة العلق 1 - 5)

ความว่า “1.จงอ่าน ด้วยพระนามแห่งพระเจ้าของเจ้าผู้ทรงบังเกิด 2.ทรงบังเกิดมนุษย์จากก้อนเลือด 3.จงอ่านเถิด และพระเจ้าของเจ้านั้นผู้ทรงใจบุญยิ่ง 4. ผู้ทรงสอนการใช้ปากกา 5.ผู้ทรงสอนมนุษย์ในสิ่งที่เขาไม่รู้”

(อัล-อะลัก : 1-5)

นับว่าเป็นความเมตตา และความโปรดปรานที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงประทานให้แก่ปวงบ่าวเพื่อเป็นการเตือนให้ตระหนักว่ามนุษย์ถูกบังเกิดมาจากก้อนเลือด และด้วยการให้เกียรติโดยทรงสอนให้มนุษย์ได้รู้ในสิ่งที่เขาไม่รู้และให้วิชาความรู้แก่เขา ซึ่งเป็นคุณลักษณะพิเศษที่มนุษย์มีเหนือบรรดามะลาอิกะฮ์ทั้งหลาย เพราะพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงรู้ว่ามนุษย์ที่มีความรู้เท่านั้นที่สามารถจะแยกแยะระหว่างความดีและความชั่วได้ สามารถเลือกสรรพฤติกรรมที่เหมาะสมกับตนเองและผู้อื่น และสามารถอยู่รอดปลอดภัยจากการรุกรานและหลอกลวงของมารร้ายชัยฏอนได้ อิสลามมิได้แยกแยะว่าความรู้จะเป็นความรู้ทั้งทางโลกหรือทางธรรม เพราะความรู้ในอิสลามนั้นเป็นความรู้ที่บูรณาการในทุกๆด้านของชีวิต ดังที่อัลกินดี ได้กล่าวว่า : “ความรู้ในอิสลามจะครอบคลุมความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม โดยไม่คำนึงถึงว่าความรู้นั้นจะได้มาจากประสบการณ์ สันชาติญาณหรือเหตุผล แต่ต้องมีเงื่อนไขว่าความรู้ทั้งหมดนั้นจะต้องไม่ขัดแย้งกับวะฮยูอัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงประทานมาให้”¹

ในโลกปัจจุบันการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์นั้นถือได้ว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของนานาประเทศและสิ่งสำคัญที่จะนำมาซึ่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์เพื่อไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นก็คือ “ การศึกษา” ฉะนั้นการศึกษาจึงมีความสำคัญยิ่ง ในการที่ประเทศใดประเทศหนึ่งจะพัฒนาก้าวหน้าไปได้ด้วยดีและเป็น ไปอย่างรวดเร็ว ย่อมต้องอาศัยปัจจัยสำคัญหลายประการด้วยกัน แต่คง ไม่มีใครปฏิเสธเลยว่า ในปัจจัยสำคัญเหล่านั้น ปัจจัยด้านทรัพยากรมนุษย์ เป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ที่ผู้นำประเทศ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องริบเร่งทำการพัฒนาให้เร็วที่สุดเท่าที่สามารถจะทำได้ นั่นก็คือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพที่พร้อมไปด้วยคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีงาม เพื่อเป็นกำลังสำคัญที่จะขับเคลื่อนสังคมและประเทศชาติไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทั้งในด้านวัตถุและจิตวิญญาณ ส่วนเครื่องมือสำคัญที่ทำให้ทรัพยากรมนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาก็คือ “ การศึกษา” แต่เมื่อใดที่มนุษย์ขาดการศึกษาและไม่มีความรู้ที่ถูกต้อง เมื่อนั้นมนุษย์จะมีชีวิตอยู่ในความมืดมนแห่งความโง่เขลา ขาดแสงสว่างและคุณธรรมต้องนำชีวิต

ถ้าเราดูสังคมมนุษย์ในปัจจุบัน เราจะเห็นว่ามนุษย์ได้ก้าวมาถึงความเจริญทางด้านศิลปวิทยาการขั้นสูงสุด อย่างที่ไม่เคยมีกลุ่มชนใดก่อนหน้านี้นี้ประสบมาก่อนเลย แต่บนความเก่งและความฉลาดของมนุษย์ในสังคมปัจจุบันนั้น มนุษย์กลับกลายเป็นคนที่ก้าวร้าว เห็นแก่ตัว หลอกลวง ไม่จริงใจต่อกัน เหวอเอาเปรียบ เช่นฆ่ากันอย่างเลือกเย็น มนุษย์ต้องเผชิญกับความตกต่ำในเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมในการดำเนินชีวิต ดังนั้นจำเป็นอย่างยิ่งในการจัดการเรื่องการศึกษาเพื่อให้เกิดคุณภาพ และประสิทธิภาพสูงสุดนั้นจะต้องมีการวางแนวทางกำหนดกรอบแนวคิดทางการศึกษา และกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ถูกต้องสอดคล้องกับหลักคำสอนของศาสนา

¹ ชอน มุฮัมหมัด ชาฮตะฮ์, 1986. “*al-Mursyid fi ta’alim al-tarbiyyah al-Islamiyyah*” เบรุต : คารุอลิลมิยะฮ์ หน้า 31

เพราะการกำหนดกรอบแนวคิดทางการศึกษานั้นเปรียบเสมือนเข็มทิศที่จะคอยกำหนดทิศทางของการศึกษาว่าจะให้เป็นไปในรูปแบบใดสอดคล้องกับธรรมชาติที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้สร้างมนุษย์มาหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดที่จะสามารถพัฒนาคนให้ดีขึ้นทั้งในด้านความรู้ พฤติกรรม และจิตวิญญาณ เพื่อนำไปสู่สังคมที่ดี มีคุณธรรมดังที่ทุกคนหวังเอาไว้

ระบบการศึกษาอิสลาม เป็นระบบการศึกษาที่เหมาะสมที่สุดเพราะเป็นระบบการศึกษาที่เริ่มต้นด้วยการเรียนรู้อัลกุรอานเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชาติ เพราะการศึกษาในอิสลามเป็นการสร้างคนให้มีความสมบูรณ์และมีความสำเร็จตามความประสงค์ของอัลลอฮ์ โดยให้ทุกคนสามารถปฏิบัติตนเพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทน (เคาะลีฟะห์) ของอัลลอฮ์ การศึกษาในอิสลามจึงเป็นการสร้างความงอกงามและความเจริญให้แก่มนุษย์ เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทุกๆ ด้าน ทั้งร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา อัลกุรอานจึงเปรียบเสมือนธรรมนูญแห่งชีวิตที่ครอบคลุมด้วยทุกมาตราที่สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติใช้สู่ความสำเร็จสูงสุดทั้งโลกนี้และโลกหน้า โดยนับตั้งแต่เริ่มแรกของการประทานอัลกุรอานจนกระทั่งปัจจุบันจวบจนวันสิ้นโลก อัลกุรอานไม่เคยมีการสังคายนา แก้ไข ตัดตอนหรือเพิ่มเติมส่วนใดส่วนหนึ่งแม้เพียงพยัญชนะเดียว

การศึกษาในอิสลามเป็นการศึกษาที่พยายามสร้างจิตสำนึกของความเป็นคนที่ยอมศิโรราบภายใต้อำนาจอันไร้ขอบเขตของอัลลอฮ์ผู้ทรงสร้างทุกสรรพสิ่ง เกิดจิตวิญญาณในการเรียนรู้ รักที่จะเรียนรู้ มีความใฝ่รู้และใฝ่เรียน มีจริยธรรมอันสูงส่งที่เป็นแบบอย่างในการพัฒนาชีวิตทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม เป็นการศึกษาที่จะต้องรับใช้ชุมชนและฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิดและมุ่งรับใช้การปฏิบัติมิใช่เพียงเพื่อความเป็นปริญญาดุษฎีหรือรองรับการขยายตัวของตลาดแรงงานอย่างเดียวหรืออีกนัยหนึ่ง

การศึกษาในอิสลามจะให้ความสำคัญกับผู้เรียนให้มีความซาบซึ้งในวิถีชีวิต (Way of life) ที่มีวัตถุประสงค์สร้างบั้นบาดีให้เป็นคนดีมีคุณธรรม ก่อนที่จะเชื่อมโยงให้ผู้เรียนมีความเชี่ยวชาญ และเพิ่มขีดความสามารถในการสรรหาองค์ความรู้หรือศาสตร์ที่ว่าด้วย ทักษะชีวิต (Skills of life) ที่สามารถใช้ชีวิตบนโลกนี้อย่างคุ้มค่า มีความสุข และสอดคล้องกับความต้องการของสังคม โดยแท้จริง โดยมีท่านนบีมุฮัมมัดเป็นบรมครูที่สุดยอดแห่งแบบอย่างทางจริยธรรมอันทรงคุณค่า จนได้รับการสรรเสริญจากอัลลอฮ์ซึ่งพระองค์ได้กล่าวไว้ในอัลกุรอานว่า :

﴿ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴾ (سورة القلم / 4)

ความว่า : “แท้จริงท่านเป็นผู้ที่มีจรรยาบรรณที่สูงส่ง”

(อัลเกาะลัม : 4)

ด้วยเหตุนี้เองการศึกษาในอิสลามจึงเล็งเห็นความสำคัญในส่วนนี้ว่าการมีมารยาทที่ดีนั้นเป็นหลักการหนึ่งของระบบการศึกษาอิสลาม นอกจากนี้การศึกษาในอิสลามเป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับมนุษยชาติที่สุด ทั้งนี้เพราะการศึกษาอิสลามมีลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งคือ “เป็นการศึกษาที่มีสาระและจุดมุ่งหมายเพื่อให้มนุษย์ทุกคนมีชีวิตอยู่กับความเมตตาของอัลลอฮฺ พระผู้อภิบาลแห่งสากลโลก ได้อย่างมีความสุข และเป็นการศึกษาที่รวมไว้ทั้งหลักการที่แน่นอนตายตัว และหลักการที่สามารถผ่อนปรนยืดหยุ่น ได้อยู่ในระบบเดียวกัน นับว่าเป็นลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งของการศึกษาในอิสลามที่ได้รวมไว้ทั้งความแน่นอนตายตัวและการยืดหยุ่นผ่อนปรนได้ ความแน่นอนตายตัวจะมีอยู่ในส่วนของหลักการที่อัลลอฮฺทรงกำหนดมาด้วยตัวบท ส่วนการยืดหยุ่นผ่อนปรนจะอยู่กับหลักการเฉพาะซึ่งรูปแบบมีอยู่สามารถเปลี่ยนแปลงและพัฒนาได้ จากจุดนี้เองจึงนับได้ว่าเป็นลักษณะพิเศษของระบบการศึกษาในอิสลามประการหนึ่งที่ไม่มีการศึกษาอื่นเสมอเหมือน” (Sayyid Muhammad Shahadah. 1986 : 50)

จากความสำคัญของปัญหาที่ได้นำเสนอมานั้นผู้วิจัยเห็นความสำคัญที่จะศึกษาเรื่อง “การศึกษาในอิสลาม : แนวคิดและกระบวนการจัดการเรียนรู้” ทั้งนี้เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้และสร้างสมประสพการณ์และองค์ความรู้ใหม่ให้แก่ผู้วิจัยและเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาต่อไป

1.2 อัลกุรอาน อัลหะดีษและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2.1) อัลกุรอาน

จากการศึกษาคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในอิสลาม : แนวคิดและกระบวนการจัดการเรียนรู้นั้นพบว่าในคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษได้กล่าวถึงการศึกษาอิสลาม โดยทั่วไปดังต่อไปนี้

1) อัลกุรอานได้กล่าวถึงเป้าหมายการศึกษาในอิสลามว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อปลูกฝังผู้เรียนให้มีความยำเกรงและศรัทธามั่นต่ออัลลอฮฺ ﷻ ดังคำครุสที่ว่า

(إِنَّمَا خَشِيَ اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ) (سورة الفاطر / 28)

ความว่า : “แท้จริงบุคคลที่มีความขำเกรงต่ออัลลอฮฺจาก
บรรดาบ่าวของพระองค์ คือ บรรดาผู้ที่มีความรู้”

(อัล-ฟาติร : 28)

จากอายะฮ์ดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นว่าผู้การศึกษาเท่านั้นที่สามารถจะรู้จัก ศรัทธาและ
ขำเกรงต่ออัลลอฮฺหากผู้ใดไม่ศึกษา ผู้นั้นไม่มีทางรู้จักและยอมรับในพระเจ้าได้เพราะการศึกษาเป็น
กระบวนการเรียนรู้ ผึกฝน ขัดเกลาเพื่อไปสู่ความเคารพภักดีและขำเกรงต่อพระผู้อภิบาลแห่ง
สากลโลก

2) อัลลอฮฺ ﷻ ได้ทรงยืนยันอย่างต่อเนื่องระหว่างพระองค์เอง บรรดาอะลอิกะฮ์
และผู้ทรงคุณวุฒิถึงแก่นแท้ของการศึกษาก็เพื่อให้มนุษย์ได้รู้จักอัลลอฮฺ ﷻ และขำเกรงต่อพระองค์
มากกว่าสิ่งอื่นใดดังจะเห็นในคำคร่ำครวญที่ว่า :

(شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَابِئًا
بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ)

(سورة آل عمران / 18)

ความว่า : “อัลลอฮ์ทรงยืนยันว่า แท้จริงไม่มีผู้ที่ควรได้รับการเคารพ
สักการะใด ๆ นอกจากพระองค์เท่านั้น และมะลาอิกะฮ์ และผู้มี
ความรู้ในฐานะดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมนั้น ก็ยืนยันด้วยว่าไม่มีผู้ที่
ควรได้รับการเคารพสักการะใด ๆ นอกจากพระองค์ผู้ทรงเดชานุภาพ
ผู้ทรงปรีชาญาณเท่านั้น”

(อาลิอิมรอน : 18)

อายะฮ์นี้เป็นหลักฐานที่ชัดเจนที่อัลลอฮฺ ﷻ ได้ทรงยกย่องผู้รู้ที่ศรัทธาในความ
ยุติธรรมของพระองค์และบรรดาผู้รู้เหล่านี้ก็คือบรรดานบี และผู้ศรัทธาทั้งหลาย นอกจากนี้อายะฮ์
นี้ยังเป็นหลักฐานที่บ่งบอกถึงความประเสริฐของความรู้ในหลักการศาสนาซึ่งมีความประเสริฐของ
ผู้รู้ในอิสลาม (al-Khatīb al-Sharbīny,2004:1/318)

อิหม่ามอัลกุฎฎีบีย์¹ ได้อธิบายว่า :“อายะฮ์นี้เป็นหลักฐานที่ยืนยันถึงความประเสริฐของความรู้และผู้รู้หรืออุลามาอะฮากมีผู้อื่นที่ประเสริฐกว่าอุลามาอะฮ์อัลลอฮ์จะเอ่ยชื่อบุคคลเหล่านั้นควบคู่กับชื่อของพระองค์และมะลาอิกัด ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้เอ่ยชื่ออุลามาอะฮ์เป็นแม่แท้”²

3) ในซูเราะฮ์อัลมูญาละละห์อัลลอฮ์ได้กล่าวถึงความประเสริฐของวิชาความรู้ว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นเหตุให้อัลลอฮ์ได้ยกระดับบรรดามูมิน³ ที่มีวิชาความรู้ให้เหนือกว่าคนอื่นหลายๆชั้นด้วยกันดังอายะฮ์ที่ว่า :

﴿ يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ۝﴾

(سورة المجادلة / 11)

(سورة المجادلة / 11)

ความว่า “ อัลลอฮ์จะทรงยกย่องเทิดเกียรติแก่บรรดาผู้ศรัทธาในหมู่พวกเจ้า และบรรดาผู้ได้รับความรู้หลายชั้น และอัลลอฮ์ทรงรอบรู้อย่างในสิ่งที่พวกเจ้ากระทำ”

(อัล-มูญาละละห์ : 11)

ในอายะฮ์นี้ ท่านอิหม่ามกุฎฎีบีย์ ได้กล่าววว่า “อัลลอฮ์ ﷻ จะทรงยกย่อง เทิดทูลให้เกียรติในตำแหน่งที่สูงหลายชั้นในสวนสวรรค์แก่บรรดาผู้ศรัทธาที่ปฏิบัติตามคำสั่งใช้ของอัลลอฮ์ ﷻ และร่อซูลของพระองค์เหนือกว่าผู้ที่ไม่ศรัทธา และแก่บรรดาผู้ที่อัลลอฮ์ได้ให้ความรู้เหนือกว่าผู้ที่อัลลอฮ์มิได้ให้ความรู้ในหมู่พวกเขา” อิบน์มุสอูด رضي الله عنه ได้กล่าวว่า : “ในอายะฮ์นี้อัลลอฮ์ ﷻ ได้สรรเสริญบรรดาผู้รู้ทั้งหลาย กล่าวคือ แท้จริงแล้วอัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงยกย่องผู้ที่พระองค์ได้ให้ความรู้แก่พวกเขาเหนือกว่าผู้ที่พระองค์มิได้ให้ความรู้แก่พวกเขาในตำแหน่งที่สูงหลายชั้นทั้งในโลกคุณยามเมื่อใดที่เขาปฏิบัติตามคำบัญชาของพระองค์”⁴

4) ในซูเราะฮ์ อัล - จูมร์ อายะฮ์ที่ 9 ว่า อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า :

¹อิหม่ามอัลกุฎฎีบีย์ มีชื่อว่า อาบู อับดุลลอฮ์ มุฮัมมัด บิน อะห์มัด อัลอันซอรี อัลกุฎฎีบีย์ เกิดที่เมือง กุฎฎิบะห์ ประเทศอันดาลุส หรือสเปนในปัจจุบัน และเสียชีวิตที่ประเทศอียิปต์เมื่อเดือน เชาวัล ปีศ.ศ.671

²อัลกุฎฎีบีย์, 1994. “อัลญามิอุลลิลอะห์กามิลกุฎฎิบาน”. อัลกอฮิเราะห์ : คารุหะคิช หน้า 44

³ มูมิน คือ ผู้ศรัทธา

⁴ อัลกุฎฎีบีย์ (al-Qurtuby), 1994. “Jāmi’ li ahkām al-Qurān” เล่ม 8 หน้า 285

﴿ أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولَئِكَ الْأَلْبَابِ ﴾
(سورة الزمر / 9)

ความว่า : “ผู้ที่เขาเป็นผู้ภักดีในยามค่ำคืน ในสภาพของผู้สujud และผู้ยืนละหมาด โดยที่เขาหวังเกรงต่อโลกอาคิเราะฮ์ และหวังความเมตตาของพระเจ้าของเขา (จะเหมือนกับผู้ที่ตั้งภาคีต่ออัลลอฮ์กระนั้นหรือ?) จงกล่าวเถิด(มุฮัมมัด) บรรดาผู้รู้และบรรดาผู้ไม่รู้จะเท่าเทียมกันหรือ? แท้จริงบรรดาผู้ที่มีสติปัญญา เท่านั้นที่จะใคร่ครวญ”

(อัจซุมร์ : 9)

ในอายะฮ์นี้อัลลอฮ์ได้บอกถึงความสมบูรณ์ของมนุษย์และความประเสริฐของผู้รู้ ว่าพวกเขาเหล่านั้นจะมีความหวังเกรงต่อการลงโทษในวันอาคิเราะฮ์ และหวังความเมตตา คือหวังการตอบแทนด้วยสวนสวรรค์แน่นอน สภาพของบุคคลสองจำพวกนั้นย่อมไม่เท่าเทียมกัน

อิหม่าม อัล-ฟักรูอซี (Imam al-Fakhr al-Razi²) ได้กล่าวไว้ในหนังสือคัมภีร์อัลกะบิร ว่า “พึงทราบเถิดว่าอายะฮ์นี้เป็นการบ่งชี้ถึงเคล็ดลับที่ประหลาด ประการแรกก็คือ พระองค์ทรงเริ่มด้วยการกล่าวถึงการกระทำ และจบลงด้วยการกล่าวถึงวิชาความรู้ ส่วนที่ว่าการกระทำนั้นก็คือ การภักดี การสujud และการยืนละหมาด ส่วนที่ว่าวิชาความรู้ก็คือ คำตรัสของพระองค์ที่ว่า “บรรดาผู้รู้กับบรรดาผู้ไม่รู้จะเท่าเทียมกันหรือ” อันนี้เป็นการชี้ให้เห็นว่าความสมบูรณ์ของมนุษย์นั้นอยู่ที่เป้าหมายทั้งสอง คือการกระทำและความรู้”

5) และอัลลอฮ์ได้ทรงกล่าวในซูเราะฮ์ ยูซุฟ อายะฮ์ที่ 76 ว่า

﴿ تَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مِّنْ نَّشَاءٍ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ ﴾

(سورة يوسف / 76)

¹ คือหวังเกรงการลงโทษในวันอาคิเราะฮ์ และหวังความเมตตา คือหวังการตอบแทนด้วยสวนสวรรค์แน่นอน สภาพของบุคคลสองจำพวกนั้นย่อมไม่เท่าเทียมกัน

² อิหม่ามอัลฟักรูอซีมีชื่อว่า มุฮัมมัด บิน อุมร์ บิน หะซัน บิน อาลี อัลกูรอชี อัครอชี เกิดที่เมืองอัซซี (ซึ่งปัจจุบันอยู่ในประเทศอิหร่าน) เมื่อปี ค.ศ.544 และได้เสียชีวิตเมื่อปี ค.ศ.606 (รวบรวมเอียงคในคัมภีร์ “อัลกะบิร”)

ความว่า : “เรา(อัลลอฮฺ)จะเชิดชูฐานะหลายชั้นแก่ผู้ที่เรา
ประสงค์ และเหนือทุก ๆ ผู้ที่มีความรู้คือผู้ที่ทรงรอบรู้
(อัลลอฮฺ)”¹

(ยูซุฟ : 76)

จากอายะห์นี้อัลลอฮฺ ﷻ ได้อธิบายว่าด้วยความรู้พระองค์ได้ทรงยกระดับบ่าวที่
พระองค์ต้องการหลายชั้นด้วยกันดังที่อัลลอฮฺ ﷻ ได้ทรงยกระดับนบียูซุฟ ﷺ จนได้เป็นกษัตริย์
และอายะห์นี้ยังได้ชี้ให้เห็นความประเสริฐของวิชาความรู้ที่เหนือกว่าสิ่งอื่นและปรากฏการณ์ที่เกิด
ขึ้นกับนบียูซุฟ ﷺ เป็นอุทาหรณ์ที่ล้ำค่ายิ่งที่อัลลอฮฺ ﷻ ได้ทรงยกฐานะของนบียูซุฟ ﷺ ให้
เหนือกว่าบรรดาพี่น้องของเขาจนได้เป็นกษัตริย์ ซึ่งนับว่าเป็นเกียรติที่สูงสุดที่ยูซุฟ ﷺ ได้รับทั้งๆ
ที่พี่น้องของยูซุฟก็เป็นนักวิชาการเหมือนกันแต่วิชาความรู้ของนบียูซุฟมันเหนือกว่าและผู้ที่
เหนือกว่าทุกๆผู้ที่มีความรู้คือผู้ที่ทรงรอบรู้ (al-Khatib al-Sharbiniy,2007: เล่ม 7 หน้า 346)

6) และอัลลอฮฺได้ทรงกล่าวในซูเราะฮฺ อัล-บะเกาะเราะฮฺ อายะฮฺที่ 239 ว่า

﴿ فَإِنْ حِفْتُمْ فَرَجَالًا أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَا أَمْتُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا
لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴾ (239)

ความว่า : “ถ้าพวกเจ้ากลัว ก็จงละหมาดกลางเดินหรือขี่² ครั้นเมื่อ
พวกเจ้าปลอดภัยแล้ว ก็จงกล่าวรำลึกถึงอัลลอฮฺ³ ดังที่พระองค์ได้ทรง
สอนพวกเจ้าซึ่งสิ่งที่พวกเจ้าไม่เคยรู้มาก่อน”

(อัล-บะเกาะเราะฮฺ : 239)

7) และอัลลอฮฺได้ทรงกล่าวในซูเราะฮฺ อัล-นิซาอฺอายะฮฺที่ 113 ว่า

﴿ وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُن تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ
اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴾ (سورة النساء / 113)

¹ คือเหนือทุกๆ ผู้ที่มีความรอบรู้มากกว่า จนกระทั่งไปถึงผู้ที่ทรงรอบรู้คือพระผู้เป็นเจ้าแห่งสากลโลก

² คือให้ละหมาดขณะที่เดินหรือขณะขี่พาหนะ

³ คือให้ขอบคุณต่ออัลลอฮฺ ด้วยการปฏิบัติตามบทบัญญัติ ซึ่งที่พระองค์ได้ทรงสอนพวกเขาไว้

ความว่า : “ และอัลลอฮ์ได้ทรงประทานคัมภีร์ลงมาแก่เจ้า และความ
เข้าใจใบทบัญญัติแห่งคัมภีร์นั้นด้วย และได้ทรงสอนเจ้าในสิ่งที่เจ้าไม่เคย
รู้มาก่อน และความกรุณาของอัลลอฮ์ที่มีแก่เจ้านั้นใหญ่หลวงนัก”

(อัล-นีสาย์ : 113)

อายะห์ดังกล่าวอัลลอฮ์ได้ชี้ให้เห็นถึงความประเสริฐของวิชาความรู้ที่เหนือกว่าสิ่ง
อื่นใดในโลกนี้ (al-Khatīb al-Sharbīny, 2004 : 1/520)

1.2.2) อัลดะหาดีษ อัลดะบะวียะห์

อัลดะหาดีษที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เช่น :-

1.) หะดีษรายงาน โดยอิบนูมาญะฮฺจากอานัสบินมาลิก رضي الله عنه, กล่าวว่า ท่านศาสดามู
ฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า

((طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ))

(رواه ابن ماجه 1997 : 224)

ความว่า : “ การแสวงหาความรู้เป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคน”

(บันทึกโดย Ibn Majah, 1997 : 224)

2.) อับดุลลอฮ์ อิบนู มัสอูด رضي الله عنه ได้พูดถึงความประเสริฐของการศึกษาใน “ สุนัน
อัลดะริมี”ว่า :

((نِعْمَ الْمَجْلِسُ مَجْلِسٌ يُنَشَرُ فِيهِ الْحِكْمَةُ وَتُرْجَى فِيهِ الرَّحْمَةُ))

(سنن الدارمي 1996 : 75)

ความว่า : “ที่ชุมนุมที่ดีที่สุดคือที่ชุมนุมเพื่อเรียนรู้ฮะสุนนะฮ์

(และเผยแพร่วิชาการทั่วไป) และหวังความเมตตาจากอัลลอฮ์”

(บันทึกโดย al-Dārimy, 1996 : 75)

3.) หะดีษรายงานโดยอิบนุมาญะฮฺ จากซอฟวัน บิน อัซซาล อัลมูรอดียฺ กล่าวว่า : แท้จริงฉันได้ฟังท่านรอซูลุลลอฮฺ ﷺ กล่าวว่า ...

((مَا مِنْ خَارِجٍ خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ إِلَّا وَضَعَتْ لَهُ
الْمَلَائِكَةُ أَجْنِهَتَهَا))

(رواه ابن ماجه 1997 : 226)

ความว่า : “ ไม่มีใครที่เดินทางออกจากบ้านของเขาเพื่อ
ศึกษาหาวิชาความรู้นอกเสียจากพวกเขาจะได้รับการขอ
พรจากมลาอิกัต ”

(บันทึกโดย Ibn Mājah, 1997 : 226)

4) หะดีษรายงานโดยอิบนุมาญะฮฺ จากอบีอุมามะหฺ ฎ กล่าวว่า : ท่าน
รอซูลุลลอฮฺ ﷺ ได้กล่าวว่า :

((سَتَكُونُ فِتْنٌ يُضْحِكُ الرَّجُلَ فِيهَا مُؤْمِنًا وَيُبْغِي كَافِرًا إِلَّا مَنْ أَحْيَاهُ
اللَّهُ بِالْعِلْمِ))

(رواه ابن ماجه 1997 : 3954)

ความว่า : “ จะเกิดภัยพิบัติต่อผู้ชายคนหนึ่งซึ่งในตอนเช้าเขาจะเป็น
ผู้ศรัทธา(มุฮัมมัด)แต่ในตอนเย็นจะกลายเป็นผู้ปฏิเสธ (กาฟิร)
นอกจากผู้ที่อัลลอฮฺทรงให้วิชาความรู้แก่เขา ”

(บันทึกโดย Ibn Mājah, 1997 : 3954)

5) หะดีษรายงานโดยอิบนุมาญะฮฺ จากอบีคัรละ ฎ กล่าวว่า : ฉันฟังท่าน
รอซูลุลลอฮฺ ﷺ กล่าวว่า :

((إِنَّهُ لَيَسْتَغْفِرُ لِلْعَالِمِ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ ,
حَتَّى حِيَتَانِ فِي الْبَحْرِ))

(رواه ابن ماجه 1997 : 239)

ความว่า : “แท้จริงแล้วผู้ที่อยู่บนฟากฟ้าและอยู่บนพื้นดินและ
แม้แต่สัตว์ที่อยู่ในทะเลจะขอภัยโทษให้แก่ผู้รู้ (คนอาลิม)”

(บันทึกโดย Ibn Mājah, 1997 : 239)

6) หะดีษรายงานโดยอิบน์มาญะฮฺ จากชะหฺลฺ บิน มุอาษฺ บิน อานัส จากพ่อของ
เขาซึ่งท่านรอซูลุลลอฮฺ ﷺ ได้กล่าวว่า :

((مَنْ عَلَّمَ عِلْمًا ، فَلَهُ أَجْرٌ مِنْ عَمَلٍ بِهِ . لَا يَنْقُصُ مِنْ أَجْرِ الْعَامِلِ))

(رواه ابن ماجه 1997 : 240)

ความว่า : “ ผู้ใดที่สอนวิชาความรู้(ให้แก่คนอื่น)เขาผู้นั้นจะได้รับ
ผลบุญเท่ากับผู้ที่ปฏิบัติในความรู้นั้นๆทุกประการ โดยที่ไม่ขาดแม้แต่
อย่างไร ”

(บันทึกโดย Ibn Mājah, 1997 : 240)

7) หะดีษรายงานโดยอิบน์มาญะฮฺ จากอาบีฮุรَيْرَةَ ระฮฺ กล่าวไว้ว่า: แท้จริงแล้ว
ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า :

, أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ أَنْ يَتَعَلَّمَ الْمَرْءُ الْمُسْلِمُ عِلْمًا ،

ثُمَّ يُعَلِّمُهُ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ))

(رواه ابن ماجه 1997 : 243)

ความว่า : " การให้ทานที่ดีที่สุดสำหรับมุสลิมนั้นคือการที่เขาได้
ศึกษาหาความรู้ และนำไปสอนพี่น้องมุสลิมอีกคนหนึ่ง ”

(บันทึกโดย Ibn Mājah, 1997 : 243)

8) หะดีษรายงานโดยอิบน์มาญะฮฺ จากอาบีฮุรَيْرَةَ ระฮฺ กล่าวไว้ว่า : ท่านรอซูลุลลอฮฺ
ﷺ กล่าวไว้ :

((عَلَيْنَا بِهَذَا الْعِلْمِ قَبْلَ أَنْ يُقْبَضَ وَقَبْضُهُ أَنْ يُرْفَعَ وَجَمَعَ بَيْنَ
إِصْبَعَيْهِ الْوُسْطَى وَالْيَمِينِ تَلِي الْإِبْنَاهِمَا هَكَذَا ثُمَّ قَالَ الْعَالِمُ وَالْمُتَعَلِّمُ
شَرِيكَانِ فِي الْأَجْرِ وَلَا خَيْرَ فِي سَائِرِ النَّاسِ))

(رواه ابن ماجه 1997 : 228)

ความว่า : “เจ้าจะต้องหมั่นศึกษาหาวิชาความรู้ก่อนที่มันจะสูญหายไป
และการสูญหายของความรู้้นั้นด้วยการลบล้างแล้วมารวมกันไว้
ระหว่างสองนิ้วชี้ที่ถัดจากหัวแม่มือ ต่อจากนั้นท่านก็ได้กล่าวต่อไปว่า
: ผู้รู้และผู้เรียนรู้เป็นหุ้นส่วนกันในผลบุญและไม่มีสิ่งใดที่ดีสำหรับ
มนุษย์อีกต่อไปแล้ว”

(บันทึกโดย Ibn Mājah, 1997 : 228)

9) หะดีษรายงานโดยอิหม่ามมุสลิมได้กล่าวถึงผลตอบแทนของผู้แสวงหาความรู้
คั้งหลักฐานที่รายงานจากอาบีฮูร็อยเราะฮฺว่าแท้จริงแล้วท่านเราะฮฺฮฺได้กล่าวว่า:

((وَمَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللَّهُ بِهِ طَرِيقًا إِلَيَّ الْجَنَّةِ))

(رواه مسلم 1996 : 204)

ความว่า : “ ผู้ใดก็ตามที่ได้เดินทางไปยังทางใดทางหนึ่ง(ณ.สถานที่
ใดสถานที่หนึ่ง) เพื่อแสวงหาวิชาความรู้ อัลลอฮฺจะให้ความสะดวก
แก่เขาหนทางไปสู่สรวงสวรรค์ ”

(บันทึกโดย Muslim , 1996 : 204)

10) หะดีษรายงานโดยอิหม่ามอัล-คัรมีซี จากอิบนุอับบัสว่าแท้จริงแล้วท่าน
รอซูลุลลอฮฺ ได้กล่าวว่า :

((مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهُهُ فِي الدِّينِ))

(أخرجه الترمذي 1990 : 2645. وقال : حسن صحيح)

ความว่า : “ ผู้ใดก็ตามที่อัลลอฮ์ทรงประสงค์ให้เขาเป็นคนดี อัลลอฮ์จะให้เขาผู้นั้นเข้าใจในหลักการศาสนา ”

(บันทึกโดย al-Tarmīzy, 1990 : 2645)

11) หะดีษรายงานโดยอิหม่ามอัล-ترمี้ซี จากอาบีฮูรَيْرَةَ   แท้จริงแล้วท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์   ได้กล่าวว่า :

((أَلَا إِنَّ الدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ مَلْعُونٌ مَا فِيهَا إِلَّا ذِكْرُ اللَّهِ وَمَا وَالَاهُ
وَعَالِمٌ أَوْ مُتَعَلِّمٌ))

(أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ 1990 : 2322 وَقَالَ أَبُو عِيسَى هَذَا حَدِيثٌ

(حَسَنٌ غَرِيبٌ

ความว่า : “ จงระวังสรรพสิ่งในโลกนี้ไว้ให้ดี เพราะมันเป็นสิ่งที่ไร้ค่าและถูกสาปแช่ง นอกเสียจากการระลึกถึงอัลลอฮ์ และสิ่งที่นำไปสู่การระลึกถึงพระองค์(จากความดีต่างๆ)และผู้รู้และผู้ศึกษาหาความรู้”

(บันทึกโดย al-Tarmīzy, 1990 : 2322)¹

12) อุมัร อิบน์ คอฏฏอบ   ได้กล่าวว่า :

((يَهْدِيهِمُ الْإِسْلَامَ زَلَّةَ الْعَالِمِ وَجِدَالَ الْمُنَافِقِ بِبِ الْكِتَابِ
وَحُكْمِ الْأَيْمَةِ الْمُضِلِّينَ))

(سنن الدارمي 1996 : 69/1)

ความว่า : “ การเสื่อมโทรมของอิสลามนั้นเนื่องจากการบิดเบือนของผู้รู้ และการโต้แย้งของคนมุนาฟิกต่อคัมภีร์อัลกุรอาน และการพิพากษาของผู้นำที่ชักนำประชาชนให้หลงผิด”

(บันทึกโดย al-Dārimy, 1996 : 1/69)

¹ อนุอฺจากคำว่า หะดีษนี้ หะซันฆอริบ

13). จากอาบีสูรรอยเราะฮ์ได้กล่าวว่า : ท่านเราะฮ์สูล ﷺ กล่าวว่า :

((إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثَةِ أَشْيَاءٍ : مِنْ
صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ أَوْ عِلْمٍ يُنْفَعُ بِهِ بَعْدَهُ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ))
(أخرجه مسلم 1996 : رقم 1631)

ความว่า : เมื่อมนุษย์ได้เสียชีวิตลง เขาจะถูกตัดขาดจากทุก
สิ่ง นอกจากสามสิ่งนี้เท่านั้น (ที่ยังคงอยู่กับเขา) การบริจาค
ทานที่คงสภาพการใช้ประโยชน์ วิชาความรู้ที่มีประโยชน์
ถูกหลานที่ซอและห้ที่ช่วยกันขอคูอาร์ให้เขา

(บันทึกโดย Muslim, 1996 ; 1631)

จากอัลกุรอานและอัลหะดีษที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนั้นชี้ให้เห็นว่า การศึกษานั้นมี
ความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ชนในทุกเพศทุกวัย ดังที่ ศาสดามุฮัมมัด ได้กล่าวไว้ว่า “ การศึกษาของ
มนุษย์นั้นเริ่มตั้งแต่อยู่ในเปลจนถึงหลุมฝังศพ ” และไม่มีสิ่งใดในโลกนี้ที่จะมีความสำคัญมากกว่า
การศึกษา มันเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการพัฒนาทั้งหลาย ไม่ว่าในด้านวัตถุ หรือจิตวิญญาณ และที่สำคัญ
มันเป็นจุดเริ่มต้นของการยอมรับในพระเจ้า จนสามารถกล่าวได้อย่างชัดเจนว่า “ ผู้ใดไม่ศึกษา ผู้นั้น
ไม่มีทางที่จะเข้าใจศาสนาอิสลามและไม่มีทางที่จะรู้จักและยอมรับในพระเจ้าได้ เพราะท่านเราะฮ์สูล
ได้กล่าวไว้ว่า :

“ผู้ใดที่อัลลอฮ์ทรงประสงค์ให้เขาเป็นคนดี พระองค์จะทรงให้เขาเข้าใจศาสนา”

และผู้ที่มีความรู้ในศาสนาจะมีความยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์มากกว่าผู้อื่นดังที่
พระองค์ได้กล่าวไว้ในอัลกุรอานว่า :

(إِنَّمَا خَشِيَ اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ)

(سورة الفاطر / 28)

ความว่า " แท้จริงบุคคลที่มีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์จากบรรดา
บ่าวของพระองค์ คือ บรรดาผู้ที่มีความรู้ "

(อัลฟาฏีร : 28)

1.2.3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

1) อัล-อัซบะฮานีย์ al-Asbahani' (ส.ศ.430) ได้เขียนหนังสือไว้ชุดหนึ่งมีชื่อว่า “حلية الأولياء للأصبهاني” Hilyah al-Aulia lil Aspahani ในหนังสือเล่มนี้ท่านได้ได้บันทึกคำพูดของอิหม่ามอัชชาฟีอีฮ์ ที่ได้กล่าวถึงมโนทัศน์เกี่ยวกับความรู้ในอิสลามไว้ตอนหนึ่งว่า :

[123/9 : 1996 حلية الأولياء للأصبهاني ((لَيْسَ الْعِلْمُ مَا حَفِظَ . الْعِلْمُ مَا نَفَعَ))]

ความว่า : “ความรู้ไม่ใช่สิ่งที่เขาท่องจำ แต่ความรู้คือสิ่งที่ยังประโยชน์ (ต่อตนเองและผู้อื่น)”

(al-Asbahaniy 1996 : 9/123)

และได้กล่าวอีกตอนหนึ่งว่า :

((طَلَبُ الْعِلْمِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاةِ النَّافِلَةِ))

[119/9 : 1996 حلية الأولياء للأصبهاني]

ความว่า : “ การศึกษานั้นประเสริฐกว่าการละหมาดสุนัตเสียอีก ”

(Hilyah al-aulyā'a, 1996 : 9/119)

2) อิบน์ อับดุลบาร Ibn Abd al-Bar (ส.ศ. 463) ได้แต่งหนังสือเกี่ยวกับการศึกษาไว้เล่มหนึ่งซึ่งใช้ชื่อว่า “جامع في بيان العلم وفضله” ในหนังสือเล่มนี้ผู้แต่งได้รวบรวมหะดีษต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและก็ได้แบ่งเป็นหมวดหมู่อย่างละเอียด เช่น หะดีษที่กล่าวถึงความประเสริฐของความรู้ หะดีษที่กล่าวถึงความประเสริฐของผู้รู้และผู้เรียน อามัลของผู้เรียนและผู้รู้ ผลบุญของผู้เรียนและผู้รู้ เป็นต้น

3) อับดุลเราะห์มาน อันนะห์ลาวีย์ Abd al-Rahman al-Nahlawi (1999 : 21) ได้เขียนหนังสือเรื่อง أصول التربية الإسلامية وأساليبها (Usul al-Tarbiyah al-Islamiyyah) ซึ่งในหนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษากับศาสนาอิสลาม ความสำคัญของการศึกษาในอิสลาม หลักสูตรการศึกษา หลักศรัทธากับการศึกษา เป้าหมายทางการศึกษาในอิสลาม สถาบันการศึกษา ความสำคัญของผู้สอน คุณลักษณะของผู้สอน สัมคมกับการศึกษา เป็นต้น²

¹อัลอัซบะฮานีย์ มีชื่อว่า อะห์มัด บิน อับดุลเกาะซ บิน อะห์มัด บิน อิซฮาก บินมุซา บิน มิสรอน อัลอัซบะฮานีย์ เป็นหนึ่งในบรรดานักวิชาการหะดีษที่ได้รับการเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับของบรรดาอุลามาอ์ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ท่านเกิดที่เมืองอัลอัซบะฮานเมื่อปี ค.ศ.334. และ ณ. ที่เมืองเกิดท่านได้เสียชีวิตเมื่อปี ส.ศ. 430. ขณะที่ท่านมีอายุได้ 96ปี

²อับดุลเราะห์มาน อันนะห์ลาวีย์ (Abd Arrahmān Annahlāwī, 1999 “Uṣūl al-Tarbiyah al-Islāmiyah”

4) อิบน์ มุฟลิห์ Ibn Muflih¹ (1996) ได้เรียบเรียงหนังสือขึ้นมาเล่มหนึ่งได้ใช้ชื่อว่า “الآداب الشرعية” al-Aadab al-Syaraiyyah และในหนังสือเล่มนี้ท่านได้กล่าวถึงความประเสริฐของการศึกษา เช่น ความสำคัญและความประเสริฐของการศึกษา ความบริสุทธิ์ใจในการแสวงหาความรู้ มารยาทของผู้เรียน มารยาทของผู้สอน ความรักของครูที่มีต่อศิษย์ นอกจากนี้ในหนังสือเล่มนี้ท่านยังบันทึกคำพูดของเสาะชะบะห์และตาบิอินที่ได้ออกถึงเรื่องการศึกษาไว้ยังละเอียด ดังคำพูดของอิบนุซีฮานรอฮิมาสุลละฮะฮ์ ซึ่งได้ออกถึงความประเสริฐของความรู้ในอิสลามไว้ในหนังสือ “al-Aādāb al-Syar‘iyyah” ในตอนหนึ่งว่า :

((اَلْعِلْمُ اَفْضَلُ مِنَ الْعَمَلِ لِمَنْ جَهَلَ ، وَالْعَمَلُ اَفْضَلُ مِنَ الْعِلْمِ لِمَنْ عَلِمَ))
(الآداب الشرعية، 1994، 2 / 46)

ความว่า : “ ความรู้จะประเสริฐกว่าการปฏิบัติสำหรับผู้ที่โง่เขลา และ การปฏิบัติจะประเสริฐกว่าความรู้สำหรับผู้ที่มีความรู้ ”

(Ibn Muflih al-Muqaddisy. 1996 : 2 / 46)

5) อีหม่าม อัลเจาะซาลีฮ์ Imam al-Ghazali² (1998) ได้เขียนหนังสือเล่มหนึ่งมีชื่อว่า “إحياء علوم الدين” Ahyā'a Ulūmiddīn” และในหนังสือเล่มนี้ท่าน Imām al-Ghazaly ได้บันทึกคำพูดของอาบีคัรละฮ์ ซึ่งท่านได้กล่าวไว้ว่า :

((مَنْ رَأَى أَنَّ الْغُدُوَّ إِلَى طَلَبِ الْعِلْمِ لَيْسَ بِجِهَادٍ فَقَدْ نَقَصَ فِي رَأْيِهِ وَعَقْلِهِ))

(إحياء علوم الدين، 1994، 12)

ความว่า : “ใครที่เห็นว่าการเดินทางเพื่อหาความรู้มันไม่ใช่เป็นการญิฮาด (คือทำงานเพื่ออัลลอฮ์) แสดงว่าความคิดอ่านของเขาและสติปัญญาของเขาไม่สมบูรณ์”

หน้า 11

¹ Ibn Muflih al-Muqaddisi มีชื่อว่า มุฮัมหมัด บิน มุฟลิฮฺ บิน มุฮัมหมัด อาบูอับดุลละฮ์ ฆันซุดดีน อัลมุอ็อดคิซียฺ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ.763

²Imam al-Ghazali มีชื่อว่า อับู หะมิด มุฮัมหมัด อิบน์ มุฮัมหมัด อัล- ฆุซัย เฆาะซาลี เกิดเมื่อปี ฮ.ศ.450 และเสียชีวิตเมื่อปีฮ.ศ.505. ท่านเป็นที่รู้จักในนาม “al-Ghazaly” ชาวตะวันตกรู้จักท่านในนาม “อัลกอเซต” (Algazel) (ศ.ศ. อิบรฮีม ณรงค์วิชาเขต.2546 : 62, อ้างจาก อัซซี คิก . 1994 : 152)

(al- Ghazaly, 1998 :12)

6) อีหม่าม อันนะวะวีย์ (Imam al-Nawawy) ได้แต่งหนังสือมาชุดหนึ่งซึ่งมีอยู่หลายเล่มด้วยกัน หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่เกี่ยวข้องกับวิชาการฟิกฮ์ หรือศาสนบัญญัติในอิสลาม ซึ่งท่านอีหม่ามอันนะวะวีย์ก็ได้อ้างถึงคำพูดของ Muaaz bin Jabal ในหนังสือของเขาว่า :

((تَعَلَّمُوا الْعِلْمَ فَإِنَّ تَعَلُّمَهُ لِلَّهِ خَشْيَةٌ وَطَلَبُهُ عِبَادَةٌ وَمَذَاكِرَتُهُ تَسْبِيحٌ
وَالْبَحْثُ عَنْهُ جِهَادٌ وَتَعْلِيمُهُ مَنْ لَا يَعْلَمُهُ صَدَقَةٌ وَبَذْلُهُ لِأَهْلِهِ قُرْبَةٌ))

((

(المجموع للنووي، 2001 : 1 / 41)

ความว่า : “ จงศึกษาเล่าเรียนเถิด แท้จริงแล้วการศึกษาเพื่ออัลลอฮ์นั้น คือการขำเกรงต่อพระองค์ และการแสวงหาซึ่งความรู้นั้นเป็นอิบาดัต และการทบทวนวิชาความรู้นั้นเป็นการตักบิฮ์(ระลึกถึงอัลลอฮ์) และการค้นคว้าวิชาความรู้นั้นเป็นการฉิฮาด และการสอนวิชาให้แก่ผู้ที่ไม่รู้ นั้นเป็นการให้ทาน และการทรมทวนวิชาความรู้ให้กับผู้เรียนนั้นเป็นการสร้างความใกล้ชิดกับอัลลอฮ์ ”

(al- Nawawy, 2001 : 1/ 41)

7) อาบู คัรคะ (Abudarda) رضي الله عنه ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “al-Aādāb al-Syar‘aiyah ” มีตอนหนึ่งว่า :

((كُنْ عَالِمًا أَوْ مُتَعَلِّمًا أَوْ مُجِبًّا أَوْ مُتَبِعًا وَلَا تَكُنْ الْخَمِيسَ فَتَهْلِكُ))

(الآداب الشرعية، 1996 : 2 / 36)

ความว่า : “เจ้าจงเป็นผู้รู้ หรือ ผู้เรียนรู้ หรือผู้ที่รัก (ต่อสุนนะฮ์นบี ﷺ) หรือผู้ที่เจริญรอยตามสุนนะฮ์ แต่อย่าเป็นบุคคลกลุ่มที่ 5 เพราะ มันจะหายนะ ”¹

¹อีหม่ามอันนะวะวีย์ มีชื่อจริงว่า อาบูจาการือฮา อะห์ยา อิบน์ เซควาลิตุลลอฮ์ อาบีอะห์ยา ซารอฟ บิน มุริซ บิน หะซัน บิน สุชัยบ์ บิน มุฮัมหมัด บิน อุมมะฮ์ บิน สะฮาม อัลสะซะมีฮ์ อันนะวะวีย์ ได้รับการขนานนามชื่อว่า มะห์ตุคคิน เกิดที่เมืองนะวา ประเทศซีเรีย เมื่อปีส.ศ.631 และได้เสียชีวิตเมื่อปี ส.ศ. 676

8) อะห์หมัด ฟาริด (Ahmad Farid ,2004) ได้เขียนหนังสือไว้เล่มหนึ่งมีชื่อว่า “al-Tarbiyyah ‘ala manhaj ahli al-sunnah wa al-jamā‘ah” และในหนังสือเล่มนี้ท่านได้พูดถึงความหมายของการศึกษาโดยทั่วไป และความหมายของการศึกษาในอิสลามไว้อยู่ในเล่มเดียวกัน

9) มุฮัมหมัด อะฏีเยฮฺ อัล-อิบรอฮิ (Muhammad ‘Atiyyah al-Ibrāshī, 1976) ได้เขียนหนังสือเล่มหนึ่งมีชื่อว่า “al-Tarbiyyah al-Islamiyyah wa falasafatuha” และในหนังสือได้กล่าวถึงความหมายของการศึกษาอิสลาม เป้าหมายทางการศึกษาอิสลาม ทำไมอิสลามถึงต้องบังคับเรื่องการศึกษาเป็นต้น

10) สะอิด อิสมาแอลุ อาลี (Sa‘aid Ismail Ali , 2000) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “ al-Sunnah al-Nabawiyyah ruyah tarbawiyah” ในหนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึง กระบวนการจัดการเรียนการสอนของท่านนบี มุฮัมหมัด ﷺ ที่หลากหลาย เช่น วิธีการสอนโดยการเล่าเรื่อง วิธีการสอนโดยการใช้แบบอย่าง วิธีการสอนแบบอุปมาอุปมัย และยังได้กล่าวถึงการใช้สื่อการเรียนการสอนของท่านนบี ﷺ อีกด้วย

11) อามีน อบุลาวิ (Amīn Abūlāwī,1999) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “ Usul al-Tarbiyyah al-Islamiyyah” ในหนังสือเล่มนี้ท่านได้กล่าวถึง ความหมายของการศึกษาอิสลาม แหล่งที่มาของการศึกษาอิสลาม ลักษณะพิเศษของการศึกษาอิสลาม เป้าหมายของการศึกษาอิสลาม องค์ประกอบสำคัญของการศึกษาอิสลาม สถาบันการศึกษาในอิสลาม กระบวนการจัดการเรียนการสอนในอิสลาม สุดท้ายได้กล่าวถึงมารยาทของผู้รู้และผู้เรียนเป็นต้น

12)คอดีค ฮามิด อัล-ฮาซิมีย (Khālid Hāmid al-Hāzimī, 2000) ได้เขียนหนังสือไว้เล่มหนึ่งชื่อเรื่อง “Uṣūl al-Tarbiyyah al-Islāmiyyah” ในหนังสือเล่มนี้ท่านได้กล่าวถึง ความหมายของการศึกษาในอิสลาม ความสำคัญของการศึกษาที่มีต่อบุคคล ครอบครัว และสังคม ต่อจากนั้นท่านก็ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของการศึกษาอิสลาม เป้าหมายของการศึกษา ตลอดจนจนถึงการจัดการเรียนการสอนของท่านศาสดามุฮัมหมัด ﷺ ในรูปแบบต่างๆ

13) มุฮัมหมัด กุตุบ (Muhammad Kutub, ๗๗.) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “Manhaj al-Tarbiyyah al-Islāmiyyah” ในหนังสือเล่มนี้ท่านได้กล่าวถึงหลักสูตรการศึกษาอิสลาม คุณสมบัติของหลักสูตรการศึกษาในอิสลาม และกระบวนการจัดการเรียนรู้ในอิสลาม และลักษณะพิเศษของการศึกษาอิสลามเป็นต้น

14) อาลี หะหมัด มัดกูร (Ali Aḥmad Madkūr, 1999) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “ Manhajīyyah tadrīs mawād al-shar‘iyyah” ในหนังสือเล่มนี้ท่านได้กล่าวถึง มุมมองอิสลาม

¹ Ibn Muflih al-Muqaddisi. 1996. “เรื่องเดิม” เล่มที่ 2 หน้า 36

ในเรื่องการศึกษา ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษาในอิสลามโดยทั่วไป หลักสูตรการศึกษา วิชาอิสลามศึกษา

15) อับดุลฮามิด อัลซายิด อัลซันตานีย์ (‘Abd al-Hamid al-Said al-Zintani ,1993) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “Usus al-Tarbiyyah al-Islāmiyyah fi al-Sunnah al-Nabawiyyah” ได้กล่าวถึง วิธีสอนแบบคัดเตือน วิธีสอนแบบสาธิต วิธีสอนแบบสนทนาและอภิปราย วิธีสอนแบบบรรยาย วิธีสอนแบบอุปมาอุปมัย วิธีสอนแบบฝึกฝนและปฏิบัติ และวิธีสอนแบบเล่าเรื่อง เป็นต้น

16) มุศตอฟา มุฮัมหมัด อัลญะฮ์ฮาน (Muṣṭafa Muhammad al-Ṭahḥan , 2000) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “al-Tarbiyyah wa Dawrūha fi Tashkil al-Suluk” ได้กล่าวถึง วิธีสอนแบบสาธิต วิธีสอนแบบคัดเตือน วิธีสอนแบบอุปมาอุปมัย วิธีสอนแบบเล่าเรื่อง วิธีสอนแบบสนทนาและอภิปราย วิธีสอนแบบฝึกฝนและปฏิบัติและวิธีสอนแบบตรึงบิและตรึงบิ เป็นต้น

17) อัลคูลลอสฺ นาซิก อุลวาน (‘Abdullah Nāsih Ulwan ,1996) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “Tarbiyyah al-Awlad fi al-Islām” ได้กล่าวถึงวิธีสอน โดยการแสดงเป็นแบบอย่าง วิธีสอนโดยพิฎเราะฮฺ วิธีสอนแบบคัดเตือน วิธีสอนแบบสังเกต และวิธีสอนแบบลงโทษ

18) อิบราฮีม ณรงครักษาเขต (2546) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “ประวัติการศึกษาอิสลาม” ได้กล่าวถึงการศึกษาในประวัติศาสตร์อิสลามตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์อิสลาม การศึกษาในประวัติศาสตร์อิสลาม การศึกษาในสมัยคุดะฟาอฺ อรรอซดีน การศึกษาในสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮฺ การศึกษาในสมัยอับบาซียะฮฺ การศึกษาในสเปน การศึกษาในสมัยราชวงศ์ฟาฏิมียะฮฺ การศึกษาในสมัยราชวงศ์อุมมานียะฮฺ และการศึกษาอิสลามในปัจจุบัน ปัญหาและแนวทางแก้ไข โดยเฉพาะการศึกษาในประวัติศาสตร์อิสลาม ผู้เขียนได้กล่าวถึงการศึกษาในสมัยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ครอบคลุมถึงเนื้อหาที่เกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาในสมัยของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้แก่ การจำแนกศาสตร์การศึกษา หลักสูตร เทคนิคการสอน และแนวคิดทางการศึกษาของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

จากหนังสือที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในอิสลามทั้งหมด ที่ได้กล่าวมาข้างต้นสรุปโดยภาพรวมพบว่า หนังสือดังกล่าวได้กล่าวถึง ความหมาย ความสำคัญ การจัดการเรียนการสอน และเป้าหมายของการศึกษาในอิสลาม และได้อ้างอิงหลักฐานจากอัลกุรอานและอัลหะดีษ โดยมีจุดประสงค์ในการนำเสนอเพื่อต้องการให้ผู้อ่านได้ทราบถึงแนวคิด และกระบวนการจัดการเรียนการสอนอิสลามในภาพรวมไม่ได้เจาะลึกในรายละเอียดและส่วนหนึ่งได้อ้างหลักฐานจากอัลกุรอานและอัลหะดีษ แต่ไม่ได้อธิบายให้เห็นเป็นรูปธรรมและไม่มีมีการวิเคราะห์ ถึงแนวคิดทางการศึกษาที่อัลกุรอานได้กล่าวถึงให้เห็นรูปธรรมที่ชัดเจนเพื่อง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่า

หนังสือเหล่านี้ยังมีประเด็นที่น่าสนใจที่ควรแก่การนำมาวิเคราะห์และนำมาศึกษาเพิ่มเติม เพื่อเป็นประโยชน์ต่อแวดวงการศึกษาอิสลามต่อไป

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1 เพื่อศึกษาลักษณะเฉพาะของระบบการศึกษาในอิสลาม
- 2 เพื่อศึกษาแนวคิดทางการศึกษาในอิสลาม
- 3 เพื่อศึกษากระบวนการจัดการเรียนรู้ในอิสลาม

1.4 ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

การศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดทางการศึกษาและกระบวนการจัดการเรียนรู้ในอิสลาม ในครั้งนี้ผู้วิจัยคาดว่าจะได้รับประโยชน์ดังต่อไปนี้ :-

1. ได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย เป้าหมายของการศึกษาและคุณสมบัติพิเศษของการศึกษาอิสลาม
2. ได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดทางการศึกษาในอิสลาม
3. ได้รับความรู้ความเข้าใจในกระบวนการจัดการเรียนรู้ในอิสลาม
4. เพื่อเป็นฐานข้อมูลให้กับผู้วิจัยและนักการศึกษามุสลิมและบุคคลทั่วไปในการที่จะไปพัฒนาการศึกษาของเยาวชนในปัจจุบันและอนาคต
5. สามารถเป็นคำอ้างอิงทางวิชาการเพื่อใช้ในการประกอบการศึกษาอิสลาม
6. จะได้เป็นประโยชน์และเป็นข้อมูลสำหรับผู้สนใจที่จะศึกษาค้นคว้าและวิจัยในโอกาสต่อไป

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยเล่มนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ที่ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดทางการศึกษาและกระบวนการจัดการเรียนรู้ในอิสลามโดยมุ่งเน้นศึกษาจากอัลกุรอาน อัลหะดีษ หนังสือและตำราที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการศึกษาอิสลาม ตลอดจนงานเขียนที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับแนวคิดทางการศึกษาและกระบวนการจัดการเรียนรู้ในอิสลามที่ได้กล่าวถึงในอัลกุรอาน อัลอะหะดีษและของปราชญ์มุสลิม

1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น

การวิจัยครั้งนี้มีข้อตกลงดังนี้

1. ข้อมูลที่ได้จากหนังสือและเอกสารต่าง ๆ ผู้วิจัยจะใช้วิธีการอ้างอิงแบบนาม-ปี
2. (Author-Date) โดยจะระบุชื่อผู้แต่ง ปีที่พิมพ์ และเลขหน้าที่ใช้อ้างอิงในเครื่องหมายวงเล็บ (...) ทั้งนี้ หากผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญที่ควรอ้างอิงเพิ่มเติม ผู้วิจัยก็จะใช้วิธีการอ้างอิงแบบเชิงอรรถ (Footnote)
3. ศัพท์เฉพาะที่ใช้บ่อยครั้งผู้วิจัยจะอธิบายไว้ในนิยามศัพท์เฉพาะ ส่วนศัพท์เฉพาะที่ใช้ไม่มากนักจะอธิบายไว้ในวงเล็บหรือเชิงอรรถ
4. ประวัติย่อของบุคคลที่สำคัญทางการศึกษาผู้วิจัยจะเขียนประวัติของพวกเขาโดยสังเขปไว้ในเชิงอรรถ
5. การอ้างอิงหลักฐานอัลกุรอาน จะระบุอายะฮ์ในวงเล็บที่มีสัญลักษณ์คือ (... ﴿...﴾ ส่วนชื่อซูเราะฮ์ และหมายเลขอายะฮ์จะระบุภายในวงเล็บ (...)
6. การอ้างอิงหลักฐานอัลหะดีษ จะระบุตัวบทหะดีษในวงเล็บคู่ คือ((...))
7. อัล-หะดีษของท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ ที่ถูกอ้างอิงในการวิจัยนอกจากผู้วิจัยจะอ้างโดยวิธีการเขียนแบบนาม - ปี แล้วผู้วิจัยจะใช้วิธีเขียนแบบเชิงอรรถเพื่ออธิบายชี้แจงสถานะของหะดีษบทนั้นๆว่าเป็นอย่างไร อัล-หะดีษที่รายงานโดยบุคอรีฮ์หรือมุสลิมในหนังสือหะดีษศอเฮียฮ์ ผู้วิจัยจะไม่ชี้แจงสถานะหะดีษบทนั้นเพราะหะดีษที่รายงานโดยบุคคลทั้งสองเป็นหะดีษที่ได้รับการยอมรับโดยมติของนักปราชญ์หะดีษและประชาชาติมุสลิม
8. ข้อมูลที่ได้จากหนังสือต่างๆ ผู้วิจัยจะอ้างถึงโดยวิธีการเขียนแบบนาม - ปี (Author - Date) โดยมีรายชื่อผู้แต่งปีที่พิมพ์และเลขหน้าที่ใช้อ้างอิงในเครื่องหมายวงเล็บ ( ) แต่ถ้าหากผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญที่ควรอ้างอิงเพิ่มเติมผู้วิจัยจะใช้วิธีการเขียนแบบเชิงอรรถ (Footnote) ด้วย
9. นักปราชญ์ของกลุ่มต่างๆ ที่สำคัญซึ่งถูกอ้างในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะเขียนประวัติของพวกเขาโดยสังเขปด้วยการเขียนแบบเชิงอรรถ
10. ผู้วิจัยจะอธิบายศัพท์ที่เห็นว่าสำคัญซึ่งถูกกล่าวในการวิจัยครั้งนี้โดยการเขียนแบบเชิงอรรถเช่นกัน

๐
๒๐๑๖
๒๑/๒/๑๖

11. เครื่องหมาย “...” เป็นเครื่องหมายที่ใช้สำหรับการแปลความหมายของอัลกุรอาน และอัลหะดีษ ตลอดจนคำพูดของนักวิชาการที่นำมาอ้างอิง
12. สัญลักษณ์ ۞ เป็นภาษาอาหรับที่มาจากคำว่า “สุบหานะฮ์ วะตะอาลา” ซึ่งมีความหมายว่า “พระองค์ทรงมหาดปรีชาและสูงส่งยิ่ง” เป็นคำสุภาพที่มุสลิมใช้กล่าวขยอและสรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์ หลังจากที่ได้อ่านพระองค
13. สัญลักษณ์ ۞ เป็นภาษาอาหรับที่มาจากคำว่า “คือลัลลอฮุ อะลยฮิ วะสลัม” ซึ่งมีความหมายว่า “ขออัลลอฮ์ทรงประทานความโปรดปรานและความสันติแก่ท่าน” เป็นคำสุภาพที่มุสลิมใช้กล่าวขยอท่านศาสตานุสหมัค หลังจากที่ได้อ่านนามของท่าน
- สัญลักษณ์ ۞ เป็นภาษาอาหรับที่มาจากคำว่า “เราะฎียัลลอฮูอันฮุ” ซึ่งมีความหมายว่า “ขออัลลอฮ์ทรงพึงพอพระทัยแก่เขา” เป็นคำสุภาพที่มุสลิมใช้กล่าวให้เกียรติบรรดาเศาะ-หาบะฮ์ผู้ซึ่งใช้ชีวิตร่วมสมัยกับท่านศาสดา
14. การปริวรรตอักษรอาหรับเป็นอักษรไทย หรืออังกฤษ ใช้กฎเกณฑ์ที่กำหนดโดยวิทยาลัยอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
15. รูปแบบการพิมพ์งานวิจัย ผู้วิจัยใช้คู่มือการเขียนและการพิมพ์วิทยานิพนธ์ ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปี 2535 และคู่มือการวิจัยเพื่ออิสลามศึกษาของวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปี2548

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

การศึกษาอิสลาม	<p>หมายถึง การเอาใจใส่ฝึกฝนคนหนึ่งคนใดเพื่อสร้างความสมบูรณ์ให้เกิดแก่เขาโดยมุ่งไปสู่ความสำเร็จอย่างมีขั้นตอนตามพระประสงค์ของอัลลอฮ์</p> <p>แนวคิด หมายถึง ความคิดที่มีแนวทางปฏิบัติ เช่นแนวคิดในการปฏิรูปการศึกษา</p> <p>กระบวนการจัดการเรียนรู้ หมายถึง ขั้นตอนการปฏิบัติหรือการรับรู้ของผู้เรียน ที่กำหนดอย่างเป็นระบบระเบียบ สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของนักเรียน ของวิชา เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ที่ดี เช่น 1) ศึกษาสังเกต 2) วิเคราะห์ 3)สรุป 4) แลกเปลี่ยน</p>
-----------------------	---

1.8 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ที่ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดทางการศึกษาและกระบวนการจัดการเรียนรู้ในอิสลาม ส่วนข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยจะใช้ข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) โดยศึกษาจากอัลกุรอานและอัลหะดีษ มุ่งเน้นการอ้างอิงหลักฐาน จากคัมภีร์หะดีษ และผู้วิจัยจะใช้ข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) โดยมุ่งเน้นค้นคว้าจากตำราภาษาอาหรับที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการศึกษาอิสลาม เช่น หนังสือของ ‘Abd al-Hamīd al-Said al-Zintāny (1993) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “Usus al-Tarbiyyah al-Islāmiyyah fi al-Sunnah al-Nabawiyyah” และหนังสือของ ‘Abd al-Rahmān al-Nahlāwy เรื่อง “Usūl al-Tarbiyyah al-Islāmiyyah wa Asālibuha” และหนังสือของ Khalid Hamid al-Hazimi เรื่อง “Usūl al-Tarbiyyah al-Islāmiyyah” เป็นต้น ทั้งนี้ ก็จะศึกษาจากหนังสือที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับการศึกษาทั่วไปเพื่อใช้เป็นข้อมูลเสริมในการนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนในอิสลาม และจะใช้ข้อมูลจากเอกสารชั้นตติยภูมิ (Tertiary Sources) โดยผู้วิจัยจะศึกษาค้นคว้าจากหนังสือสารานุกรมและวารสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางการศึกษาและการจัดการเรียนการสอนอิสลาม ในการศึกษางานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1.8.1) การทบทวนและเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทบทวนข้อมูลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาทั้งที่ได้กล่าวถึงไว้ในอัลกุรอานและในตำราหนังสืออิสลามศึกษาดังต่อไปนี้

1) ศึกษาจากพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน ในโองการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและความประเสริฐของการศึกษาโดยใช้หนังสืออรรถธิบายอัลกุรอานที่เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการ (หนังสือตัฟซีร์ มุอตะบَّر) เป็นคู่มือช่วยในการตีความหมายในแต่ละอายะฮ์ ทั้งนี้เพื่อความถูกต้องในการตีความหมายอายะฮ์อัลกุรอาน โดยผู้วิจัยจะศึกษาจากหนังสือตัฟซีร์ 2 ประเภทดังต่อไปนี้

1.1) หนังสือตัฟซีร์ อัลมะชูร ได้แก่

- หนังสือตัฟซีร์ อัดฎออะบะรีย (جامع البيان في تفسير القرآن))
- หนังสือตัฟซีร์ อัลบะฆอวีย (معالم التنزيل))
- หนังสือตัฟซีร์ อิบน์คาสีร์ (تفسير القرآن العظيم))
- หนังสือตัฟซีร์ ฎาละฮฺคิน อัชชะยูดี (الدر المنثور في التفسير المأثور))
- หนังสือตัฟซีร์ อัฎวาลุบะยาน (أضواء البيان في إيضاح القرآن بالقرآن))

1.2) หนังสือคัมภีร์ บิรเราะฮีย์ ได้แก่

- หนังสือคัมภีร์ อัชชะมัคชะรีย์ ((الكشاف))
- หนังสือคัมภีร์ ฟักรุดดีน อีรรอซี ((مفاتيح الغيب))
- หนังสือคัมภีร์ อบี ฮัยยาน ((البحر المحیط))
- หนังสือคัมภีร์ อัลบัยฎอวีย์ ((أنوار التنزیر وأسرار التأویل))
- หนังสือคัมภีร์ กุรฎูบีย์ ((الجامع لأحكام القرآن))
- หนังสือคัมภีร์ อัชเชากานีย์ ((فتح القدير))

2) ศึกษาจากอัลอะหาดีษ อัลนาบาวียะห์ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการศึกษาในอิสลามโดยผู้วิจัยจะใช้หนังสืออธิบายหะดีษทั้ง 6 สุนัน(ซาเราะห์สุนันซิตตะห์) เพื่อเป็นตัวช่วยในการทำความเข้าใจและตีความหมายอัลหะดีษ และหนังสือหลักที่ใช้ศึกษาในครั้งนี้ได้แก่

- ฟัดลุลบารีย์ ของ อิบน์ฮะญาร ((فتح الباري))
- ซาเราะห์ซอฮีหุสลิม ของอิหม่ามอัลนาวะวีย์ ((شرح صحيح مسلم))
- ตุห์ฟะตุลอะหะซี ของอัลมุบาร็อกฟูรีย์ ((تحفة الأحمدي))
- เอนุลมะบูค ของซัมซุลฮัก อัลอะซีม ((عون المعبود))
- สุนันอิบนุมาญะฮ์ ของอิหม่ามอัชชันคีย ((سنن ابن ماجه))
- สุนันอันนะซาอีย์ ของอิหม่ามอัชชะยูคีย ((سنن النسائي))

3) ศึกษาจากหนังสือและตำราที่มีเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอิสลามและการศึกษาทั่วไปทั้งที่เป็นภาษาอาหรับ ภาษาไทย และภาษามลายู

4) ศึกษาจากหนังสือและตำราประวัติศาสตร์อิสลาม เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัยทั้งภาษาไทย ภาษาอาหรับ และภาษามลายู

1.8.2) การจัดทำและวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีขั้นตอนในการศึกษาข้อมูลและนำเสนอ ดังนี้

1.) รวบรวมโองการอัลกุรอานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในด้านต่างๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์โดยมีหลักการวิเคราะห์ดังนี้

1.1 เมื่อรวบรวมอายะฮ์อัลกุรอานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาได้แล้ว ในการตีความหมายของแต่ละอายะฮ์นั้นจะใช้หนังสืออธิบายอัลกุรอาน ทั้งหนังสือคัมภีร์บิลอัลมะฮูร

และหนังสือศัพท์ชีววิทยาที่นักวิชาการศัพท์ชีววิทยายอมรับทั้งในอดีตและปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อความถูกต้องในการตีความหมายอัลกุรอาน

1.2. อายะฮ์อัลกุรอานทุกอายะฮ์ที่จะนำมาใช้เป็นหลักฐานในการวิจัยนั้นจำเป็นอย่างไรที่จะต้องรู้สาเหตุของการประทานอายะฮ์ ว่าอายะฮ์ใดได้ทรงประทานเมื่อไหร่? ในโอกาสใด? และ ณ.สถานที่ใด? ทั้งนี้เพื่อที่เราสามารถจะเข้าใจถึงแก่นแท้ของอายะฮ์อัลกุรอานได้อย่างถูกต้อง และสามารถที่จะนำมาใช้เป็นหลักฐานได้อย่างถูกต้องตามความต้องการของอายะฮ์

2). รวบรวม โองการอัลหะดีษที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในด้านต่างๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์ โดยมีหลักการวิเคราะห์ดังนี้

2.1. หะดีษทุกบทที่ยกมาเป็นหลักฐานสนับสนุนในการวิจัยนั้นจำเป็นอย่างไรที่จะต้องรู้สถานะของคัมภีร์อัลหะดีษก่อนว่าอยู่ในระดับที่นักวิชาการอุซูลุฟิกอนุญาตใช้เพื่อเป็นหลักฐานหรือไม่

2.2. เมื่อได้คัมภีร์อัลหะดีษแล้วในการตีความหมายของอัลหะดีษจะต้องคว่านักวิชาการหะดีษได้อธิบายหะดีษนี้ว่าอย่างไรเมื่อรู้ความหมายของอัลหะดีษแล้วสามารถที่จะแยกหะดีษตามหัวข้อใหญ่และหัวข้อย่อยได้

3). รวบรวมหนังสือตำรางานวิจัยและเอกสารข้อมูลต่างๆที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัย

4). แยกข้อมูลเอกสารตามหัวข้อใหญ่และหัวข้อย่อยแล้วค้นหาข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กับ หัวข้อย่อยและหัวข้อใหญ่ ดังนี้

1.) การศึกษาในอิสลาม

1.1 ความหมายของการศึกษาในอิสลาม

1.2 ความสำคัญของการศึกษาในอิสลาม

1.6 เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษาในอิสลาม

1.4 แหล่งที่มาของการศึกษาในอิสลาม

1.5 ระเบียบการศึกษอิสลาม

1.6 ลักษณะพิเศษของการศึกษอิสลาม

2) แนวคิดทางการศึกษาในอิสลาม

2.1) มโนทัศน์เกี่ยวกับความรู้ในอิสลาม

2.1.1 ความหมายของ อัลอิลมฺ (العلم) ความรู้ในทัศนะอิสลาม

2.1.2 ความประเสริฐของความรู้และผู้รู้ในอิสลาม

2.1.3 ประเภทของความรู้และการจำแนกศาสตร์

2.2) แหล่งที่มาของแนวคิดทางการศึกษาในอิสลาม

2.2.1 แนวคิดทางการศึกษาในอัลกุรอาน

2.2.2 แนวคิดทางการศึกษาในสมัยของศาสดามุฮัมมัด

2.2.3 แนวคิดทางการศึกษาของปราชญ์มุสลิม

3) กระบวนการจัดการเรียนรู้ในอิสลาม

3.1 ความหมายของการเรียนรู้

3.2 หลักการจัดการกระบวนการเรียนรู้

3.3 องค์ประกอบของการจัดการกระบวนการเรียนรู้

3.3.1 การจัดเนื้อหาสาระของหลักสูตร

3.3.1.1 ความหมายของหลักสูตร

3.3.1.2 ความสำคัญของหลักสูตร

3.3.1.3 ความหมายของเนื้อหาสาระ

3.3.1.4 หลักเกณฑ์ในการจัดเนื้อหาสาระ

3.3.2 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้

3.3.2.1 ความหมายของจัดกิจกรรมการเรียนรู้

3.3.2.2 หลักในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

3.3.2.3 ประโยชน์ของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

3.3.2.4 การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย

3.3.2.4.1 วิธีสอนโดยการสนทนาตั้งคำถามและร่วมอภิปราย

3.3.2.4.2 วิธีสอนโดยการสร้างแรงจูงใจ หรือแรงกระตุ้น

3.3.2.4.3 วิธีการสอนด้วยการเล่าเรื่องประกอบ

3.3.2.4.4 วิธีการสอนโดยการอุปมาอุปมัย

3.3.2.4.5 วิธีสอนโดยการสาธิต ฝึกฝนและปฏิบัติ

3.3.2.4.6 วิธีการสอนโดยการส่งเสริมคิดเตือนและลงโทษ

3.3.3 การจัดสื่อการเรียนรู้

3.3.3.1 ความหมายของสื่อการเรียนรู้

3.3.3.2 ประเภทของสื่อการเรียนรู้

3.3.3.3 ความสำคัญของการเรียนรู้

3.3.3.4 หลักการเลือกสื่อการเรียนรู้

3.3.3.5 หลักการใช้สื่อการเรียนรู้

3.3.3.6 ประโยชน์ของสื่อการเรียนรู้

3.3.3.7 การใช้สื่อการเรียนรู้ของเราระดับสูงสุด

3.3.4 การวัดและประเมินผล

3.3.4.1 ความหมายของการวัดและประเมินผล

3.3.4.2 กระบวนการวัดและประเมินผลทางการศึกษา

3.3.4.3 ระดับการประเมินผลการเรียนรู้

3.3.4.4 ประโยชน์ของการวัดและประเมินผลทางการศึกษา

3.3.4.5 ลักษณะการวัดผลที่ดี

5) ศึกษาข้อมูลจากหนังสือตำรางานวิจัยที่รวบรวมตามหัวข้อต่างๆที่กำหนดไว้

6) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้เพื่อความถูกต้องตามหนังสืออ้างอิงที่เชื่อถือได้และสรุปผล

7) เขียนวิทยานิพนธ์และ ตรวจสอบความถูกต้อง

8) พิมพ์วิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์

9) ส่งวิทยานิพนธ์พร้อมนิพนธ์ต้นฉบับ Manuscript

1.8.3 แหล่งค้นคว้า

1. หอสมุดวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
2. หอสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
3. หอสมุดมหาวิทยาลัยนานาชาติ ประเทศมาเลเซีย
4. หอสมุดมหาวิทยาลัยอิสลาม ยะลา
5. ห้องสมุดมูลนิธิมุสลิมกรอเพื่อการกุศล สาขายะลา
6. หอสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏ ยะลา
7. หอสมุดสถาบันครูสลาฮอ รัฐสลาฮอ ประเทศมาเลเซีย
8. ห้องสมุดประชาชนสายบุรี อำเภอสายบุรี ปัตตานี
9. ห้องสมุดส่วนบุคคลของบรรดาอุละมาอู (นักวิชาการ)
10. เว็บไซต์ต่าง ๆ